ÉPÍTÉSZ / ARCHITECT **Roth János**
SZÖVEG / TEXT **Bugya Brigitta**
FOTÓ / PHOTOS **Hajdú József**

GENERÁLTERVEZÉS / GENERAL DESIGN ROTH JÁNOS DLA – ROTH ÉS TÁRSAI ÉPÍTÉSZMŰTEREM **KONCEPCIÓTERV** / CONCEPT ROTH JÁNOS DLA, BOÓR ANDRÁS, KERN ORSOLYA, TÓTPÁL JUDIT **ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRSAK** / FELLOW ARCHITECTS I. ÜTEM: BOÓR ANDRÁS, KERN ORSOLYA; II. ÜTEM: SELMECI JÁNOS; III. ÜTEM: NAGY MÁRTON **SZERKEZET** / STRUCTURE ZÁMBÓ ERNŐ **KÖRNYEZETTERVEZÉS** / LANDSCAPE JÁMBOR IMRE **MEGBÍZÓ** / CLIENT DR. KISS KATALIN – BUDAPEST FŐVÁROS ÖNKORMÁNYZATA, TELEPÜLÉSI ÉRTÉKVÉDELMI ÜGYOSZTÁLY **KIVITELEZŐ** / CONSTRACTOR TÓTH KÁLMÁN – OMEN-1 KŐRESTAURÁTOR BT ÉS FŐKERT RT

A térérzékelés rekonstrukciója

A Margitszigeti Királyi Udvarhely és Domonkos Apácakolostor helyreállítása

THE RECONSTRUCTION OF THE ROYAL COURT-PLACE AND THE DOMINICAN NUNNERY ON MARGARET ISLAND: The practice of the protection of listed historic monuments tends to move to and fro, in-between the extreme poles of reconstruction and preservation. The concept realized step by step on Margaret Island was meant to find the middle road in between the two polar values and this aim was met with success without being afraid to use contemporary architectural components, the tools of which tend to inspire our senses besides creating visuality. Building solid walls is not the only way to space-formation – and this holds true of historic monuments as well.

A műemlékvédelem gyakorlata a különböző elvek szerint a visszaépítés és az állagmegőrzés ellentétes pólusa között mozog. A Margitszigeten fokozatosan megvalósuló elképzelés a két szélső érték közti középút megtalálására törekszik, sikerrel. Nem fél a kortárs építészeti elemek használatától sem, melynek eszközkészlete a vizualitás megteremtése mellett a többi érzékszervünkre is hatni kíván. A térképzés nem csak tömör falakkal jöhet létre – és ez a műemlékekre is igaz.

A történeti hagyomány szerint Imre király (1195-1205) alakított ki udvarhelyet a Margitszigeten, majd IV. Béla (1235-1270) kibővítette a palotát, és mellé egy domonkos rendi apácakolostort emelt, lánya Margit számára: 1241-ben a tatárok elől Dalmáciába menekülő IV. Béla fogadalmat tett, ha országa megmenekül, születendő gyermekét Isten szolgálatára ajánlja és e célból kolostort alapít. Így az 1242-ben született Margitot domonkos rendi apácának adták, a kolostor helyszínéül a Nyulak szigetét (Insula Leporum) jelölve meg, ahol 1246 körül megkezdődtek az építkezések.

A 13. század folyamán kiépült az L alakú palotaépület – Dunával párhuzamosan futó szárnyának feltárásai és rekonstrukciója 2006-ra fejeződtek be, de előkerült a Dunához vezető kapu és a Duna-parti folyosó részlete is, azonban ezek az árvízvédelmi töltések alatt helyezkednek el, így feltárásuk nem kivitelezhető –, továbbá kialakult az egyenes szentélyzáródású, egyhajós templom és a D-i oldalon a kolostor kerengő köré szerveződő épülete. Az 1472-ben elhunyt és röviddel halála után boldoggá avatott Margit – szentté csak 1943-ban avatták – síremlékét a templom főoltára elé helyezték el (az 1938-as Lux féle jelzésszerű vörösmárvány lap mutatja egykori helyét). A középkor legjelentősebb magyar egyházi épületegyüttese a szigettel együtt 1276-ban IV. Kun László (1272-1290) adományaként az apácák birtokába került. Ezután a palota a kolostor egyik szárnya lett, de megmaradt világi funkciója – királyi és főúri vendégek fogadóépületeként. A török fenyegetés miatt az apácák 1529-ben végleg elhagyták a kolostort, az értékeket – köztük Boldog Margit ereklyéit – kimenekítették. Az elhagyott kolostor pusztulásnak indult, a 17. században még katonai kórház működött benne, azonban a 19. század elején a még álló falakat is ledöntötték.

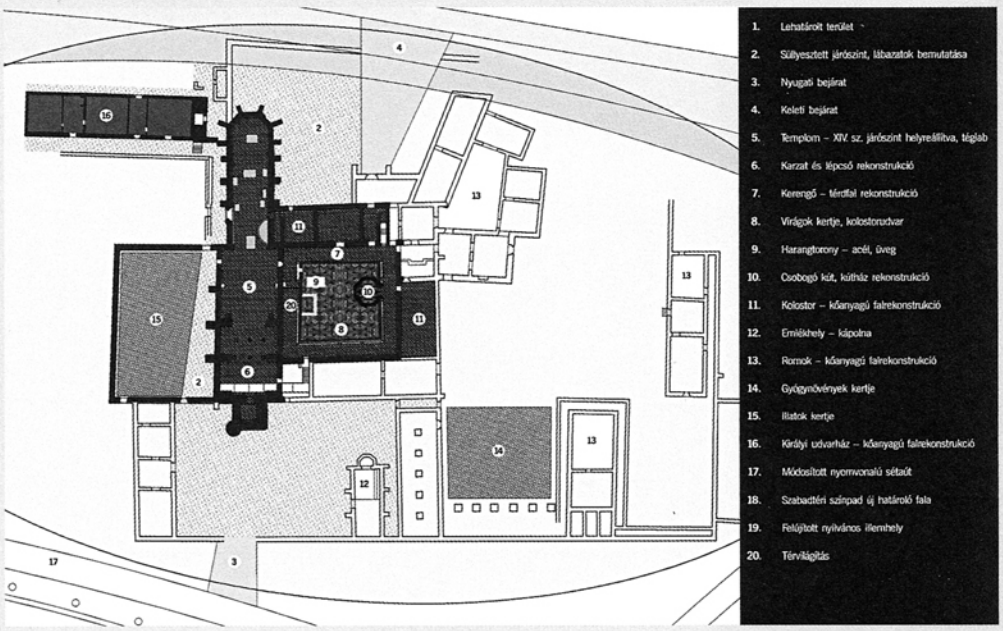

A 20. sz. elején meginduló ásatások feltárták a templom és a kolostor épületeit, majd az 1990-es években megtalálták a királyi palota épületeit és a Dunai lejárót. 1994-ben a főváros ötletpályázatot írt ki a helyreállításra, amelyben a négy első helyezett eltérő műemlékvédelmi szemlélettel közelítette meg a feladatot, de a kivitelezésre egyikük sem kapott megbízást. Ekkor a főváros Roth Jánost kérte fel, hogy a nyertesekkel együttműködve egy olyan rekonstrukció tervét készítse el, amely megtartja az együttes rom jellegét, vagyis a visszaépítés helyett a feltárásra és az eredmények bemutatására került a hangsúly.

Roth János és munkatársai 1998-ra átfogó koncepciót alakítottak ki a területre: a romkertet

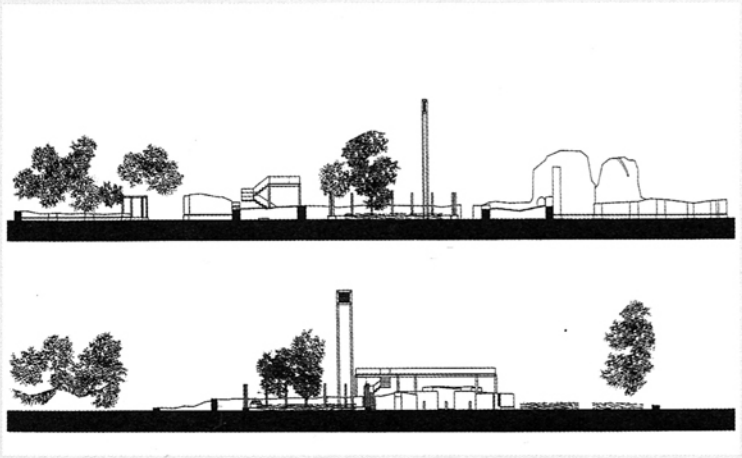

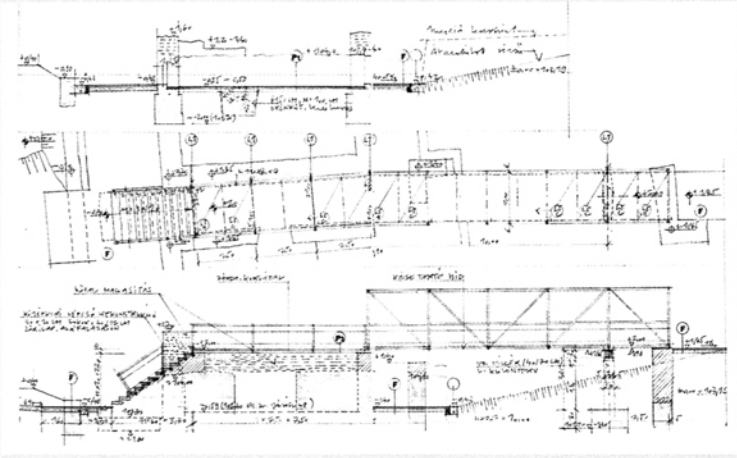

zárható kerítéssel szerették volna körülvenni, mivel az eredeti kőtöredékek rekonstrukciós felhasználásában gondolkodtak, és a helyreállítás után őrizet biztosítása helyett is ez lehetett volna a kézenfekvő megoldás. Ez az elképzelés nem lenne idegen a kolostortól, hiszen már a 13. században is belső és külső kő-kerítésrendszer határolta az épületeket, hogy a kolostor lakóit ne zavarják az idelátogatók. A 98-as terv a kolostor fontos elemeit, szakrális funkcióját különböző hangulati elemekkel kívánta érzékeltetni. A romkert körül tisztást hoztak volna létre, hogy a Margitszigeti angolparkos környezetben egy rendezettebb, áttekinthetőbb terület alakuljon ki, amely jobban idézi az egykori szigorú rend szerint élő középkori kolostort. Két kertet terveztek, az ún. „Illatok kertjét" – ez részben megvalósult az északi kolostorkert helyén – és a kolostoron belül működő kórházhoz illeszkedő gyógynövény kertet. A víz jelenlétét az egykori kerengőben lévő kútház helyén csobogóval jelölték volna, míg a kerengő oszlopainak ritmusát, a templomhajó apácakarzatát és a haranglábak helyét acél szerkezetekkel tervezték bemutatni. További hangulati elemnek szánták a halk, domonkos regulához igazított kis harangot.

Az inkább érzetekre ható rekonstrukció azonban csak részlegesen valósult meg: az eredeti elképzeléseknek megfelelően az egykor fedett, belső tereket vöröstégla padlóburkolat jelzi, míg a kültérben futó közlekedőket kő borítja. Az eredeti járószint a palotaszárnynál és a szentély mögött érzékelhető igazán, itt ugyanis visszabontották azt a területet, amit az árvédelmi gát még lehetővé tett. Ez tette szükségessé a híd kialakítását, hogy a Duna felőli megközelítés ne vesszen el. A 2006-ban elkészült horgonyzott acél szerkezetű híd, amely a dunai lejárat valószínűsített helyére került és a palota emeleti szintjére vezet – jó rálátást biztosítva a romokra –, könnyedén és harmonikusan illeszkedik a feltárt részekhez.

FOTÓ © AMATŐR

ÜNNEPI SZENTMISE ÁRPÁD-HÁZI SZENT MARGIT TISZTELETÉRE, 2006 JANUÁRJÁBAN

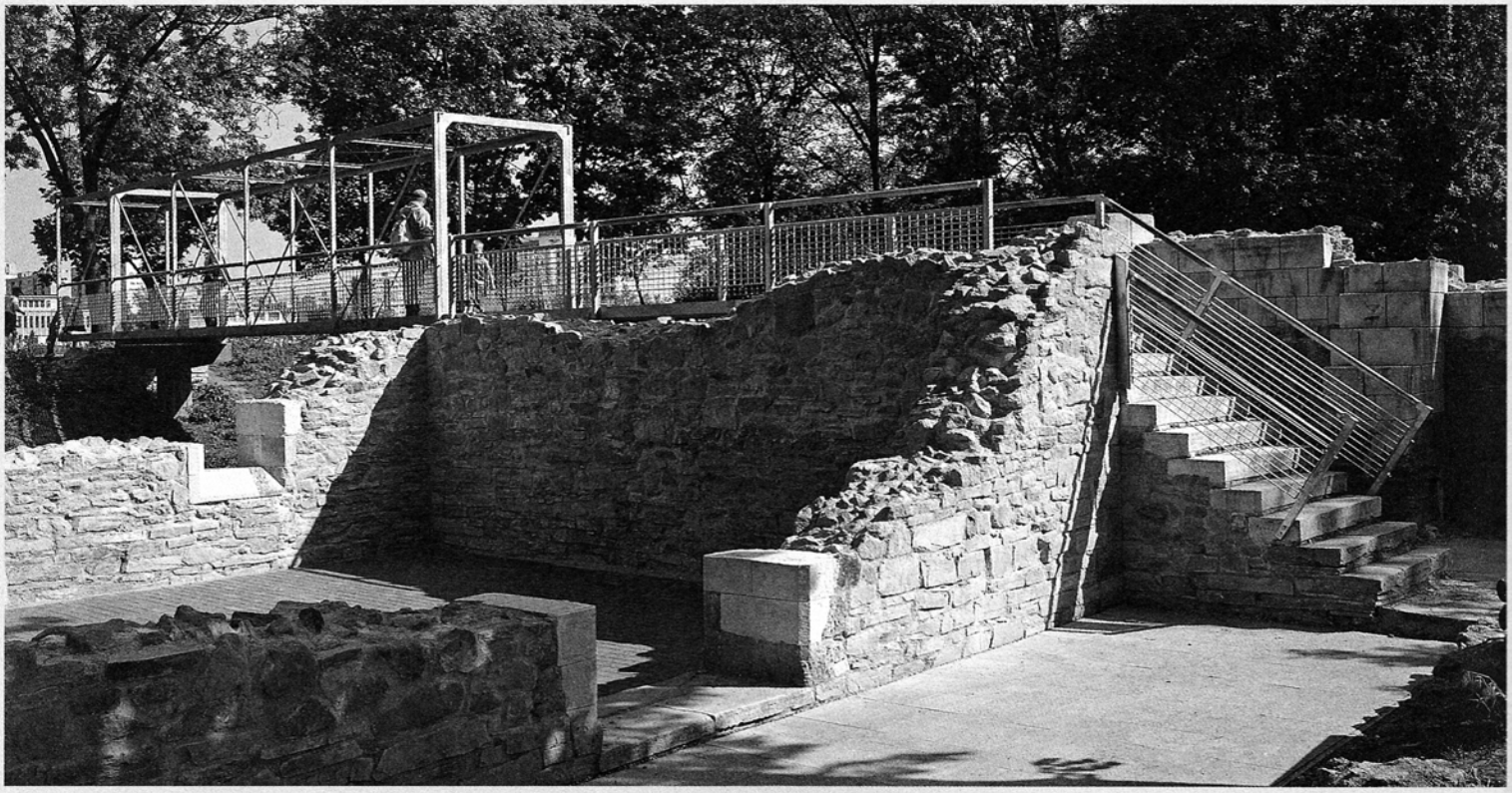

A csobogó helyett viszont a kútház hitelesnek ítélt, Lux Kálmán féle rekonstrukciójának kivitelezésére került sor – néhány változtatással. A kútház 2002-03-ban a fennmaradt párkányzat gótikus faragványmásolatainak és a meglévő alapfalainak felhasználásával készült el, ismert korabeli analógiák alapján. A tetőszerkezet a Roth Építészműterem terveit mutatja: a fémszerkezettel kissé megemelt tetőzet utal a kútház fedett voltára, de nem ad konkrét választ az egykori összképre.

Helyreállították a palota É-D-i szárnyát is: meghatározták kiterjedését, ablakosztását, ill. az egyik teremben, egy rövid falszakaszon rekonstruálták a vakolatot és a falfestést. A falazatokat itt és a kolostor területén megmagasították (az eredeti falazat anyagával, árnyékfúga használatával), de csak addig a pontig, amíg biztosan kikövetkeztethető volt. Az épületegyüttes emeletes kiépítése, nagyságrendje nem érzékelhető, de a helyreállítás hiteles maradt!

A rekonstrukció folytatásaként 2007-ben készülhet el a templomhajó feletti apácakarzat, amely az acélhíd szerkezeti megoldásaival rokon, de a 98-as tervtől kissé eltérő lesz. Ha a Roth féle rekonstrukciós terv további elemei is megvalósításra kerülnek, akkor a laikus szemlélő is érzékelheti majd a történelmi fontosságú épület léptékét, elrendezését, arányait, amely egyelőre csupán a szakemberek kiváltsága.

Roth János az épületegyüttes kapcsán a történeti folytonosságot emelte ki, amely akkor válhat ma valódi tényezővé, ha a kolostorrom esztétikai élményként és az emlékezet helyeként lehet jelen. Mindehhez Baliga Kornél a következőket fűzte hozzá a Budapest Nívó-díj pályázat zsűrijében:

„Kevés főváros büszkélkedhet azzal, hogy saját szentje van, márpedig Szent Margit itt, ezen a helyen élt és halt. Egyházi kezelésbe kellene adni, és a szent tiszteletére búcsújáróhellyé szentelni. Az egyházi turizmus, a zarándoklatok nem lebecsülendő embertömegeket mozgatnak meg. A Lourdes-i, vagy Fatimai csoda nem csak abban áll, hogy megjelent a Szűzanya tölgyfán, vagy barlangban, hanem, hogy százezres nagyságrendű zarándoklat indult be, és valóságos városok nőttek ki a földből zarándokok ellátására. Árpádházi Szent Margit, –ki igen népszerű hazai szent – tiszteletére újra lehetne szentelni a romtemplomot (vannak szabadtéri templomok is a világban), vagy újat építeni a romterület tőszomszédságában. A búcsújáróhely státus megerősítené a hely tiszteletét, biztosíték lenne az őrzésre, pénzforrást szolgáltatna a további rekonstrukciókra. Így mindenki jól járna: a hívek, a város, a romok, és főként Árpádházi Szent Margit emlékezete."

A régészeti feltárásokról részletesen lásd Irásné Melis Katalin két tanulmányát: Régészeti adatok a budapesti 11-13. századi királyi udvarhelyek kutatásához. Budapest Régiségei, 1999. 297-311; A Budapest Margit-szigeti Domonkos Apácakolostor pusztulása a 16-17. században. Budapest Régiségei, 2004. 107-113.

